

Šutaj, Š. - Szarka, L. (Eds.): Regionálna a národná identita v maďarskej a slovenskej histórii 18. - 20. storočia, Prešov, Universum, 2007, 188 s.

Dušan Labuda, labuda@saske.sk

Dnešná politicky rôznorodá doba prináša svojimi špecifikami množstvo otázok, odpovede na ktoré si každý občan štátu, či príslušník národa hľadá sám. Ako zdroj mu mnohokrát posluži vlastné presvedčenie či vnútorná hodnotová hierarchia. No mnohé z týchto otázok sú nezodpovedateľné, ak prijímateľ výzvy - otázky nemá zodpovedajúce informačné zázemie. V tomto duchu obzvlášť citlivými sú otázky, týkajúce sa národného uvedomenia a presvedčenia a názorového spektra týkajúceho sa iných národov, národností, či etník.

V dňoch 8. - 10. novembra 2006 sa v Košiciach uskutočnila vedecká konferencia Regionálna a národná identita v maďarskej a slovenskej histórii 18. - 20. storočia. V roku 2007 vydalo prešovské vydavateľstvo UNIVERSUM zborník príspevkov, ktoré boli na tejto konferencii prerokované. Editormi tohto zborníka sú predsedovia oboch sekcií Slovensko - maďarskej komisie historikov - predseda slovenskej časti prof. Štefan Šutaj a predseda maďarskej časti prof. László Szarka.

Tematická kompozícia príspevkov smeruje k zmapovaniu vývoja národnej identity v mnohonárodnostnej habsburskej monarchii a v nástupníckych štátoch v časovom rozpätí troch storočí, sústreďujúc sa na maďarský a slovenský element a kladúc dôraz na hľadanie styčných rovín na rozličných stupňoch vývoja oboch národov a ich povedomia.

Počiatky formovania národnej identity národov žijúcich v Uhorsku sú autormi kladené do 17. - 18. storočia, t.j. do obdobia po zbavení sa tureckej hrozby. Bezprostredne po vymanení sa spod tureckej nadvlády je do pozornosti uvádzané tzv. povedomie *Hungarus* - akési univerzálne vedomie príslušnosti k uhorskému štátu, pri ktorom nehrá úlohu národnostné ukotvenie jednotlivca, skôr prihlásenie sa ku spoločnému štátu a zvelaďovanie poznania tohto štátu. István Soós vo svojom príspevku *Modely príslušníkov inteligencie a povedomie Hungarus* zobrazuje túto skutočnosť na dvoch významných osobnostiach kultúry a vedy 17. - 18. storočia - na Matejovi Belovi a Adamovi Františkovi Kollárovi. K týmto dvom menám sa tradične silno hlási slovenská historiografia, avšak Soós sa snaží poukázať na nepresné ponímanie kontextu ich života a diela.

Soósova koncepcia je podporená príspevkom Petra Kónyu *Uhorské vlastenectvo elity slovenského pôvodu v období protihabsburských povstaní na príklade zemana Juraja Ottlyka*. Kónya taktiež zdôrazňuje štátnu príslušnosť a konfesiю pri kľúčových otázkach života Juraja Ottlyka a jeho národnostnému pôvodu neprpisuje žiadnu významnú úlohu. V oboch príspevkoch je citeľný dôraz na štátnu, resp. na stavovskú príslušnosť a jazyk, ako základné špecifikum národa v neskoršej dobe, je vnímaný len ako komunikačný nástroj.

Obdobie univerzálneho uhorského vedomia a spolupatričnosti je tiež predmetom štúdie Márie Kohútovej *Trnava - slovenský Rím*. Tradične silný slovenský element sa v Trnave od polovice 16. storočia miešal s maďarským (predovšetkým po presídlení ostrihomskej kapituly do Trnavy). Principiálnymi sa stali otázky vierovyznania, zatiaľ čo národnostná bi- až tripolarita ustúpila do úzadia. Tak bolo napríklad možné, že Trnava sa stala prvým centrom slovenského národného obrodovania.

Za počiatky vývoja národnej identity národov žijúcich v Uhorsku je považovaný prelom 18. a 19. storočia.

Do popredia sa dostávajú jazykové, kultúrne a historické odlišnosti jednotlivých národov, z ktorých každý sa snaží na vlastnej platforme formulovať svoju predstavu o svojej ďalšej existencii. Základným tmeliacim prvkom sa stáva jazyk národa.

Pál S. Varga vo svojej štúdií *Variety pojmu národ v maďarskej literatúre v 19. storočí* skúma koncepcie pojmu národ, ktorý sa objavil ako novum v spoločenskom živote 19. storočia. Varga rozoznáva tri prístupy - národné vedomie rozvinuté okolo štátu, okolo spoločnej kultúrnej tradície a vedomie spoločného pôvodu u uhorskej šľachty. Svojimi špecifikami však ani jedna z týchto koncepcií nedokázala získať v mnohonárodnostnej habsburskej monarchii univerzálny status.

Milan Podrimavský (*Národná identita a centrum národného hnutia*) a Dušan Škvarna (*Lojalita v kontexte etnicity a nacionality a slovenská politika v rokoch 1848/49*) na pomerne veľkom priestore dokumentujú vývoj atribútov slovenskej národnej identity cez politicko - geografickú optiku budovania centra slovenskej národnostnej politiky (Podrimavský) a cez meniace sa trendy a smerovanie slovenskej politiky v revolučných rokoch 1848/49 (Škvarna).

Apolitickými charakteristikami oplýva príspevok Csabu Gy. Kissa *Regionálna uhorská identita koncom 19. storočia - horné Uhorsko, horná zem a horniaky v dielach Mikszátha*. Autor sa sústreďuje na súdobé výpovede jedného z najvýznamnejších uhorských publicistov a spisovateľov konca 19. storočia Kálmána Mikszátha. V Mikszáthových dielach nachádza kľúč ku vzájomnej tolerancii a pochopeniu. Prináša obrazy zo života obyvateľov historickej župy Novohrad, kde vedľa seba žilo maďarské aj slovenské obyvateľstvo a na modeloch zástupcov viacerých spoločenských tried zobrazuje potrebu vzájomného poznania, ktoré by malo vyústiť do prirodzeného zmyslu pre toleranciu.

Vladimír Segeš v štúdií *Význam etnicity v mnohonárodnostnej habsburskej armáde* vysvetľuje armádu ako štát v štáte s pozoruhodnou dávkou národnostnej tolerancie už od čias Márie Terézie až po obdobie 1. svetovej vojny. Upozorňuje na funkčnosť princípov, ktoré spoločnosť civilného života len hľadala.

Štúdia Ivána Halásza *Tzv. lojálni Slováci v dualistickom Uhorsku („dobří Slováci“, „úradní Tóti“, uhorskí vlastenci, maďaróni a tí druhí...)* poukazuje na možnosti a mieru zapojenia sa slovenského obyvateľstva do verejného života v Uhorsku a v súvislosti s tým zároveň sleduje mieru nutnosti individuálneho prehodnotenia národnostných postojov. Táto závisela od vážnosti postavenia, ktoré mal jednotlivec ambíciu dosiahnuť.

Anna Divičanová sa vo svojom príspevku *„Békešskí Slované“, Pilíšania, Tirpáci. Varianty regionálnej a lokálnej identity* venuje problematike slovenských jazykových ostrovov v Maďarsku a príčinám ich postupnej asimilácie. Ako paradox uvádza najsilnejšiu a najvýraznejšiu slovenskú komunitu v Maďarsku z okolia Nyíregyházy, ktorá mimoriadne rýchlo asimilovala a v súčasnosti už prakticky neexistuje. V štúdií *Židovská skupina a stratégie jej identity v dnešnom Maďarsku* András Kovács sleduje proces vývoja židovskej identity v náväznosti na dôležité historické medzníky vývoja maďarskej spoločnosti 20. storočia. Kým v 19. storočí bola badateľná maďarsko - židovská symbióza, po uzavretí Trianonskej zmluvy sa maďarská spoločnosť postavila príkro proti židovskému elementu a nastupujúci komunistický režim úplne zadusil snahy o sformovanie židovskej národnej identity. Židovská kultúra a vedomie sa začali slobodne rozvíjať až s nástupom multikulturálneho trendu po páde komunistického režimu.

Tibor Valuch sa v štúdií *Niektoré typické črty národnej identity v Maďarsku po roku 1945* zaoberá pokusmi komunistického režimu inovovať niektoré zložky národného vedomia zásahmi do tradičnej interpretácie dejín. Výsledky týchto pokusov mali však len dočasný charakter.

Štúdie zborníka sledujú dve ústredné línie vývoja národnej identity na slovenskej ako aj na maďarskej strane - líniu prameniáciu v aktuálnom politickom postoji predstaviteľov národa a líniu vychádzajúcu z každodenných skúseností pri spolužití ľudí odlišného národnostného pôvodu. Rovnako sa sledujú možné súvislosti a vzájomný vplyv oboch línií, ako to veľmi výstižne opísal Miklós Zeidler vo svojom príspevku *Vplyv revizionizmu na maďarskú národnú identitu*.

Vzťah medzi národnostnou a náboženskou identitou, vzájomné prekrývanie sa týchto dvoch rovín analyzuje Miklós Tomka v štúdií *Národná a náboženská identita na Slovensku a v Maďarsku na konci 20. storočia*. Skúma spoločenský stav po oslobodení sa spod komunistického tlaku na oboch stranách a konštatuje skutočnosť, že u Maďarov existuje úzka súvislosť medzi náboženskou a národnou identitou, zatiaľ čo u Slovákov tieto dve zložky vnútorného presvedčenia vzájomne podmienené nie sú.

László Szarka sa v štúdií *Národná a regionálna identita v samoorganizovaní sa minoritných maďarských*

spoločenstiev zaoberá historickým vývojom foriem národnej a regionálnej identity maďarskej menšiny v potrianonskom období. Zdroje maďarskej identity vidí v dvoch rovinách - v politickom chápaní národa a v kultúrnom chápaní národa. Zatiaľ čo maďarská vládna politika presadzuje jednocentrový model spoločenstva, minority v okolitých krajinách sa snažia posilňovať regionálny princíp s akcentom na miestne špecifiká. Situácia, ktorú priniesli spoločenské pohyby v štátoch bývalého socialistického bloku na prelome 80. a 90. rokov 20. storočia, poskytuje priaznivé podmienky pre rozvoj regionalizmu, čím by mohli byť potlačené snahy štátu o presadenie politického vnímania národa.

V záverečnej štúdií zborníka *Problémy identity menšinových Maďarov na Slovensku* prinášajú Štefan Šutaj a Zlatica Sáposová výsledky sociálno - psychologického výskumu, ktorý si vytýčil za cieľ zistiť a vymedziť mieru zachovania národnej identity u príslušníkov maďarskej menšiny na Slovensku. Do výskumu boli zaradení respondenti rozličných vekových kategórií. Na základe výsledkov je možné konštatovať, že aj napriek negatívnym faktorom, ktoré ovplyvňovali existenciu maďarskej menšiny na Slovensku od uzatvorenia Trianonskej zmluvy, je národná identita jej príslušníkov stále silná. No napriek silnej identifikácii s maďarským princípom sa príslušníci menšiny identifikujú tiež so Slovenskou republikou ako svojou vlasťou. Podľa odpovedí množstva respondentov ich od slovenského obyvateľstva oddeľuje len jazykový faktor, nie však kultúrny, čo reálne poukazuje na regionalistický princíp, bližšie analyzovaný v predošlej štúdií.

Zborník štúdií sleduje líniu, ktorú si vytýčila aj samotná Slovensko - maďarská komisia historikov - nachádzať spoločné východiská z polarizovaných otázok, vychádzajúcich z odlišnej interpretácie spoločných dejín. Snaha o spoločné chápanie historických súvislostí je cestou k vzájomnému porozumeniu a otvorení hran, ktoré ohraničujú roviny chápania národných dejín slovenských aj maďarských.